

БАЛТІЙСЬКИЙ ФАКТОР ЗОВНІШНЬОЇ ПОЛІТИКИ УКРАЇНИ (НА ПРИКЛАДІ ЛИТОВСЬКОЇ РЕСПУБЛІКИ)

Автор цієї статті аналізує стан відносин України з Литовською Республікою в політичній, економічній та культурній сферах на сучасному етапі. Дослідник приходить висновку, що українсько-литовські відносини характеризуються динамізмом, а досвід Литовської Республіки, набутий в процесі європейської інтеграції, є корисним для України.

Ключові слова: Україна, Литва, дипломатичні відносини, економічні зв'язки, культурне співробітництво, європейська інтеграція.

Автор этой статьи анализирует состояние отношений Украины с Литовской Республикой в политической, экономической и культурной сферах в современную эпоху. Исследователь приходит к выводу, что украинско-литовские отношения характеризуются динамизмом, а опыт Литвы, приобретенный в процессе европейской интеграции, является полезным для Украины.

Ключевые слова: Украина, Литва, дипломатические отношения, экономические связи, культурное сотрудничество, европейская интеграция.

The author of this article analyzes the state of relations between Ukraine and the Republic of Lithuania in the political, economic and cultural spheres in the modern era. The researcher concludes that the Ukrainian-Lithuanian relations are characterized by dynamism and Lithuania's experience gained in the process of European integration is beneficial for Ukraine.

Key words: Ukraine, Lithuania, diplomatic relations, economic relations, cultural cooperation, European integration.

Найбільшою подією кінця ХХ ст. став крах соціалістичної системи, що призвів до кардинальних змін геополітичного балансу Європи і водночас став головною передумовою формування нового міжнародного порядку, параметри якого являють і нині формулу, в котрій ще не всі величини відомі. В основі цього неоднозначного процесу зміни торкнулися суспільно-політичного устрою, географічних та економічних кордонів, пошуків нових засад співіснування держав. Внутрішньодержавні проблеми, з якими зіткнулися без винятку всі нові незалежні країни, диктували сувору необхідність вирішення першочергових зовнішньополітичних завдань, які мали на меті усвідомлення себе у геополітичному контексті, визначенні куди і як рухатися, окресленні реальних національних інтересів та базових принципів і пріоритетів зовнішньої політики. Зрозуміло, що ці завдання могли реалізовуватися через механізм двостороннього партнерства, спільного розв'язання глобальних проблем, що за великим рахунком відповідало істинним національним інтересам кожної з утворених національних держав.

Пострадянський простір як історичне утворення, що склалося в результаті розпаду СРСР, не дивля-

чись на тривалу спільну «соціалістичну» історію, мало свої особливості соціального, політичного, економічного й культурного розвитку [1, с. 130]. Суттєві розбіжності в інтересах та політиці, різний стартовий рівень розвитку зумовили різні перспективи для кожної з пострадянських країн. Відмінності, передусім, стосувалися зовнішньополітичної ідентичності, яка виражалася дилемою Схід-Захід, а насправді означала балансування між Європою та Росією.

У 1990-х рр. пострадянські країни стартували з однієї політичної точки відліку, але в різних напрямках. Сьогодні доводиться констатувати, що за роки незалежності Україна не впоралася зі стратегічним завданням європейської, регіональної та субрегіональної інтеграції: успіхи на цих напрямках мали в основному інституційно-процедурний характер. Багатовекторність української зовнішньої політики, яка на практиці являла собою ніщо інше, як невизначеність, призвела до наростаючого відставання не лише від передових і найбільш динамічних держав світу, а й від орієнтованих на європейські цінності держав-сусідів. Що ж стосується, наприклад, країн Балтії, то для них, як і для

Польщі чи Фінляндії, була характерна потужна етнічна мобілізація титульної нації, що виявилася в чітко заявленій і твердо обстоюваній національно-державній та етнополітичній ідентичності. Для України, Молдови, з істотними застереженнями Білорусі характерні конфліктуючі етнополітичні та культурно-цивілізаційні ідентичності. Для України характерні різкі коливання курсу внутрішньої (у тому числі культурно-гуманітарної) і зовнішньої політики [2, с. 169].

На початку 1990-х рр. серед важливих зовнішньополітичних завдань України було збереження тих традиційних зв'язків, що існували між колишніми радянськими республіками. У зв'язку з цим особливий інтерес для України становили країни Балтії, серед яких чільне місце відводилось Литовській Республіці. Особливість відносин з Литвою визначалась цілою низкою факторів, зокрема історичною, культурно-цивілізаційною близькістю, історичними традиціями, євроінтеграційними намірами. Головним завданням відносин з Литвою було забезпечення та зміцнення політичної, економічної та культурної присутності України в Литовській Республіці та регіоні Балтики, сприяння проведенню політичної та радикальної соціально-економічної реформи в Україні, входження її у західноєвропейські та регіональні структури й інституції.

Литовська Республіка в числі перших визнала Україну як незалежну державу. Ще раніше, 26 серпня 1991 р., Верховна Рада України ухвалила постанову про визнання державної незалежності Литви [3, с. 533]. 21 листопада 1991 р. у м. Вільнюсі обидві держави підписали протокол про встановлення дипломатичних відносин [4]. З серпня 1992 р. в Києві функціонує посольство Литовської Республіки в Україні. Посольство України в Литовській Республіці через певні матеріальні труднощі розпочало свою роботу майже через рік. 18 грудня 1993 р. уряд Литви ухвалив рішення продати посольству приміщення і земельну ділянку в центрі литовської столиці по вул. Театро, 4. [5, с. 2]. Надалі дипломатичні взаємини розширювалися через відкриття почесних консульств, зокрема українських, у Клайпеді (2002 р.), Вісагінасі (2004 р.) та Шальчінкаї (2005 р.). Натомість в українських містах запрацювали аналогічні литовські установи (Львів, 1999 р.; Донецьк, 2005 р.; Сімферополь, 2005 р.; Житомир, 2006 р.; Херсон, Ужгород 2009 р., Одеса 2013 р.).

До середини 1990-х рр. Україна та Литва були зайняті вирішенням нагальних зовнішньополітичних проблем (Литовська Республіка займалась виведенням російських військ, Україна ліквідацією ядерної зброї), обидві країни шукали своє місце у новій системі міжнародних відносин та проводили роботу в питаннях вступу до різних міжнародних організацій, визначали коло своїх партнерів на міжнародній арені.

Після підписання Україною угоди про ліквідацію ядерної зброї на своїй території, з якою Литва, як і інші країни Європи пов'язували зі зростанням безпеки в регіоні ЦСЄ [6, арк. 35], починається активізація

українсько-литовських політичних контактів, які перетворились у регулярні, часто здійснювалися і здійснюються обміни візитами на рівні глав держав, урядів, парламентів, керівників міністерств і відомств.

8 грудня 1994 р. президент Л. Кучма з офіційним візитом відвідав Литовську Республіку, тоді ж обидві сторони підписали (окрім ряду важливих договорів і угод політичного та економічного характеру) Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Литовською Республікою [7, с. 77]. З часу підписання рамкового міждержавного договору співробітництво розвивалося по висхідній лінії і на сьогодні однозначно українсько-литовські стосунки можна ставити за приклад відносин на пострадянському просторі, збудованих на взаємному збалансуванні інтересів. На середину 1994 р. між Україною і Литвою було підписано 27 документів, у т. ч. два міждержавних договори, 15 міждержавних та 10 міжвідомчих угод [8, арк. 16].

Умовно розбудову відносин України з Литвою можна поділити на кілька етапів. Перший з них охоплює 1991-1994 рр. – це становлення українсько-литовських відносин і оформлення правової бази, основу якої заклав уже згадуваний Договір про дружбу і співробітництво та ще низка інших договірних-правових документів. Другий етап – 1994-1999 рр. – пов'язаний з розширенням масштабів українсько-литовського співробітництва і нарощенням його кількісних показників. Третій період – 1999 р. – травень 2004 р. – (асоційоване членство) мав в основі переорієнтацію зовнішньої політики Литви і пов'язаний з наближенням терміну вступу до європейських та євроатлантичних структур, що мало наслідком зміну у відносинах з Україною. У 2004 р. відбулося кілька знакових подій, що започаткували четвертий етап політичного співробітництва. Новий формат українсько-литовських відносин, опосередкований членством Литви в ЄС і НАТО, виводить на політичну авансцену вивчення і врахування литовського досвіду у питаннях європейської інтеграції для України.

Декларації помаранчевої коаліції отримали високий ступінь підтримки з боку литовського суспільства, причому не тільки в особі представників влади, а й звичайних громадян. Протягом цього періоду було практично завершено створення повноцінної правової бази співробітництва в усіх сферах. Логічним наслідком досягнутого стало проголошення стратегічного партнерства між Україною та Литовською Республікою (2008 р.). Досвід Литовської Республіки, набутий у процесі європейської інтеграції є корисним для України, хоча зрозумілим є і той факт, що у Литві та Україні геополітичні константи є різними. Тому не може йти мова про копіювання чийого б не було досвіду, навіть, вочевидь, позитивного.

Однак безпосереднє сусідство з ЄС та проголошена Україною стратегія європейської інтеграції зумовлює необхідність наукового обґрунтування змісту українсько-литовської співпраці та є надзвичайно актуальною з огляду, наскільки це можливо й доцільно на практичне застосування досвіду Литви.

Співробітництво України з Литвою здійснюється через механізм спеціально створених інститутів – Раду Президентів, Міжпарламентську Асамблею та Міжурядову Раду. Взаємодія з питань європейської інтеграції здійснюється в рамках Постійної українсько-литовської комісії з питань європейської інтеграції, що має на меті сприяти вирішенню питань, що виникають у зв'язку із вступом Литви до Європейського Союзу, а також мінімізувати можливі негативні наслідки для українсько-литовських двосторонніх відносин, що можуть гіпотетично настати внаслідок цього.

Між Україною та Литвою на достатньому рівні активізовано співробітництво у галузі енергетики та транспорту. Саме у сфері енергетики Україна і Литва мають спільну зацікавленість і однакові підходи, які можна визначити однією генеральною ідеєю – зменшення енергетичної залежності від Росії, про що Литва заявляє давно, а Київ з недавнього часу офіційно. На цьому шляху Литва і Україна прагнуть співпрацювати в конкретних проектах: будівництві нових атомних реакторів, можливого постачанні української електроенергії до Литви. Співробітництво у сфері енергетики передбачає також залучення Литви до участі у добудові нафтопроводу Одеса-Броди-Плоцьк-Гданськ з можливим відгалуженням до території Литви. Співробітництво у транспортній сфері диктує необхідність розвивати транзитно-транспортні зв'язки між регіонами Балтійського і Чорного морів. У цьому сенсі спільний проект щодо використання контейнерного потягу «Вікінг», що розпочав свою роботу в 2003 р., та розширення географії його перевезень має велике практичне значення для обох країн як на сьогодні, так і на перспективу.

Стратегічне партнерство між країнами існує і у сфері військово-технічного співробітництва. Важливість цього напрямку взаємодії щорічно відбивається у так званій «Білій книзі» Литви в розділі «Двостороннє оборонне співробітництво», в якому визначено всього чотири держави світу (США, Польща, Данія та Україна), військова співпраця з якими є пріоритетною для Литви [9, с. 15].

Литовська республіка є найбільшим торгово-економічним партнером України серед країн Балтії. За даними Державного комітету статистики України, протягом 2000–2009 рр. обсяги зовнішньої торгівлі товарами між Україною та Литвою зросли у 5 разів. У 2001 р. товарооборот між двома країнами становив 260,4 млн дол. У 2008 р. вперше у двосторонніх відносинах між Україною та Литовською

Республікою досягнуто загальний показник товарообороту між двома країнами на рівні понад 1,1 млрд дол. США. Загальні обсяги українських інвестицій в економіку Литви на 01.01.2010 р. склали 4,0 млн дол. США, що становить 0,1 % від загального обсягу інвестицій з України. Найбільшим інвестиційним проектом України в Литві залишається придбання у 2006 р. українською компанією «Рошен» 100 % акцій литовського підприємства «Клайпедос кондитерія» (близько 2 млн дол. США) [10, с. 131].

Одним із напрямів розвитку стратегічного партнерства між Україною та Литвою є взаємодія у сфері культурно-гуманітарного співробітництва. Особливістю взаємин у цій сфері є відсутність «білих плям» у спільній історико-культурній взаємодії. Образ Литви щодо України формувався практично позитивно, як і в Україні щодо Литви. Саме культурні відносини розвиваються з найбільшим урахуванням історичного досвіду і охоплюють різноманітні напрями наукових, освітніх, мистецьких та інших відносин.

Важливим напрямком гуманітарного співробітництва України з Литовською Республікою є співпраця у сфері захисту прав національних меншин. Закон Литви «Про громадянство» [11] від 17 вересня 2002 р. проголосив т. зв. «нульовий варіант»: всі особи, які проживали в Литві до лютого 1989 р., отримали її громадянство. Цей закон є більш демократичним, ніж аналогічні закони у Латвії та Естонії. Прийняття такої моделі узаконило домінування титульного етносу через специфіку набуття литовського громадянства, а також у мовній і кадровій політиці. Було вирішено інтегрувати нелитовців шляхом натуралізації при додержанні деяких умов. Нині у Литві 95 % населення – її громадяни. Українській діаспорі Литви належить четверте місце серед нацменшин після поляків, росіян і білорусів. За останнім переписом Литви, станом на 2008 рік етнічні українці тут склали 22300 осіб (0,6 % від усього населення), 99 % з яких є її громадянами [12, с. 56].

Підводячи підсумок сказаного вище, варто зробити наголос на тому, що українсько-литовські взаємини на сучасному етапі насичені неабияким динамізмом. Незважаючи на те, що за останні роки Литовська Республіка в багатьох аспектах далеко випередила Україну, країни продовжують зберігати особливий інтерес одна до одної, як на рівні політичному, так і на рівні громадянського суспільства.

ЛІТЕРАТУРА

1. Гульнар І. Політичні процеси на пострадянському просторі: тенденції, протиріччя, перспективи / І. Гульнар // Політичний менеджмент. – 2007. – № 3. – С. 128–134.
2. Піляєв І. С. Україна-2012: проблема цивілізаційного та геополітичного вибору / Ігор Славович Піляєв // Науковий вісник Дипломатичної академії України / Дипломатична академія України. – Київ, 2012. Вип. 18 : Реструктуризація глобального простору: історичні імперативи та виклики. Спецвипуск / за заг. ред. Н. О. Татаренко, В. Г. Ціватого. – К. : ДАУ при МЗС України, 2012. – 296 с.
3. Постанова Президії Верховної Ради України Про визнання державної незалежності Литовської Республіки // Відомості Верховної Ради України. – 1991. – № 40. – С. 533.
4. Протокол про встановлення дипломатичних відносин між Україною та Литовською Республікою. Вільнос 21 листопада 1991 р. – Режим доступу : <http://zakon.nau.ua/doc/?uid=1079.2535.0>.
5. З добрим настроєм і відкритим серцем / О. Бітнер // Урядовий кур'єр. – 1996. – 26 вересня. – С. 2.

6. Історико-архівне управління МЗС України, ф. 8, оп. 145, спр. 3, арк. 35.
7. Договір про дружбу і співробітництво між Україною та Литовською республікою // Політика і час. – 1994. – № 3. – с. 77–80.
8. Історико-архівне управління МЗС України, ф. 8, оп. 145, спр. 9 (500), арк. 16.
9. Чміль І. Як там у них / І. Чміль // Морська держава. – 2008. – №1. – С. 15-17.
10. Лажнік В. Й. Зовнішньоторговельні відносини України із країнами Балтії / Володимир Йосипович Лажнік, Юлія Володимирівна Дерев'янчук // Науковий вісник Волинського національного університету імені Лесі Українки. – Луцьк, 2010. – № 3. – С. 128–140 (Серія: географічні науки).
11. Republic of Lithuania Law on citizenship. Vilnius, 17 September 2002. – № IX-1078 (As last amended on 19 March 2009 – № XI-205).
12. Бурдяк В. Міжнародна взаємодія в Україні, Білорусії, Польщі і Литві: правові та соціальні механізми / Віра Бурдяк // Політологічні та соціологічні студії. Збірник наукових праць. – Т. VIII. – Чернівці : Видавничий дім «Букрек», 2010. – С. 250–263.

Рецензенти: Тодоров І. Я., д.і.н., проф.;
Погромський В. О., к.і.н.

© Туряниця І. А., 2014

Дата надходження статті до редколегії 29.11.2013 р.

ТУРЯНИЦЯ Інна Анатоліївна – кандидат історичних наук, викладач кафедри історії Угорщини і європейської інтеграції природничо-гуманітарного факультету Ужгородського національного університету.

Коло наукових інтересів: зовнішня політика України на сучасному етапі.